

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ
РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
(бакалавра)**

**з теми: «ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ БАТЬКАМ
ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА
ГІПЕРАКТИВНОСТІ»**

Виконала: студентка 4 курсу
Ps1-B21z групи
ЛУКАВСЬКА Олександра Вікторівна
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)

Керівник:
ГОЦУЛЯК Наталія Євгенівна, кандидат
психологічних наук, доцент, доцент
кафедри загальної та практичної психології
Рецензент:
СЛАВІНА Наталія Сергіївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та практичної
психології

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ ПИТАНЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ БАТЬКАМ ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНОСТІ	8
1.1. Теоретичні підходи у визначенні феномену синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей та дорослих у психології	8
1.2. Вплив СДУГ на сім'ю: психологічні труднощі батьків.....	14
1.3. Теоретичні підходи до психологічної допомоги батькам дітей із СДУГ.....	18
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ДІАГНОЗОМ СДУ.....	21
2.1. Організація та методи дослідження емпіричних показників розвитку дітей із СДУГ та соціально-психологічних проблем їх батьків.....	21
2.2. Результати діагностики соціально-психологічних проблем батьків, які виховують дітей із СДУГ молодшого шкільного віку.....	29
2.3. Характеристика психічних станів батьків дітей із СДУГ (синдром дефіциту уваги з гіперактивністю).....	35
2.4. Копінг-поведінка батьків у ситуації хронічного дистресу, пов'язаного з наявністю синдрому у дитини.....	47
Висновки до другого 2.....	54
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку психологічної науки та практики питання психоемоційного благополуччя родин, у яких виховуються діти з особливими освітніми потребами, набуває особливої актуальності. Одним із найпоширеніших нейропсихологічних розладів у дітей є синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ), який суттєво впливає не лише на поведінку, навчальні досягнення та соціалізацію дитини, але й на психологічний клімат у сім'ї.

Батьки дітей із СДУГ часто стикаються з хронічним стресом, емоційним вигоранням, почуттям безпорадності та провини, оскільки виховання такої дитини вимагає значних ресурсів – емоційних, часових та психологічних. Відсутність адекватної підтримки з боку фахівців, нестача знань про природу розладу та ефективні методи взаємодії з дитиною можуть призводити до дезадаптації батьків, конфліктів у родині, поглиблення проблем поведінки у дитини.

Наукові дослідження останніх років здебільшого зосереджені на вивченні особливостей розвитку дітей із СДУГ та методів корекції їх поведінки. Водночас питання психологічної допомоги батькам, які виховують таких дітей, досліджується недостатньо, що зумовлює науково-практичну потребу в розробці та впровадженні ефективних форм і методів підтримки родин, зокрема у напрямі психологічного консультування, тренінгових програм, психоосвітніх заходів.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю формування комплексного підходу до подолання труднощів у вихованні дітей із СДУГ, що включає не лише роботу з дитиною, а й активне залучення та підтримку її батьків.

Таким чином, вивчення особливостей психологічної допомоги батькам дітей із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності є важливим напрямом

сучасної психології та має як теоретичну, так і прикладну цінність для підвищення ефективності психолого-педагогічного супроводу таких родин.

Мета дослідження – дослідити особливості психологічної допомоги батькам дітей із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності, виявити їхні потреби та труднощі, а також обґрунтувати ефективні напрямки психологічної підтримки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукову літературу щодо проблеми СДУГ у дітей та впливу цього розладу на батьків.
2. Визначити основні психологічні труднощі, з якими стикаються батьки дітей із СДУГ.
3. Вивчити існуючі підходи до психологічної допомоги батькам дітей з особливими освітніми потребами.
4. Провести емпіричне дослідження психологічного стану батьків дітей із СДУГ.
5. Розробити практичні рекомендації або модель психологічної допомоги батькам таких дітей.

Об'єкт дослідження: психологічна допомога батькам дітей із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності.

Предмет дослідження: особливості форм, методів і підходів до надання психологічної допомоги батькам дітей із СДУГ.

Гіпотеза дослідження. Припускається, що психологічна допомога, яка враховує специфічні емоційні та інформаційні потреби батьків дітей із СДУГ, сприяє зниженню рівня емоційного напруження, підвищенню батьківської компетентності та покращенню емоційного клімату в родині.

Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз наукових джерел, систематизація та узагальнення існуючих емпіричних даних щодо предмету дослідження;

- емпіричні: клінічні інтерв'ю, бесіди, спостереження, анкетування, психодіагностичне тестування із застосуванням стандартизованих опитувальників, констатувальний і формувальний експерименти.

Обробка і інтерпретація результатів проводилася з використанням t-критерію Ст'юдента та методу кутового перетворення Фішера ϕ^* .

Для кореляційного аналізу нормально розподілених даних використовувався коефіцієнт кореляції Пірсона, для даних, розподіл яких відрізнявся від нормального, застосовувався коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Розрахунок виконувався за допомогою програми пакету статистичного аналізу даних SPSS-20.0.

У науковому дослідженні було використано наступні діагностичні методики:

- експрес-методики нейропсихологічного обстеження Л.С. Цветкової; коректурні проби Бурдона (тест П'єрона-Рузера та Тулуз-П'єрона, варіант з літерами) для визначення функцій уваги;

- тест «Запам'ятай і розстав крапки» для оцінки обсягу уваги дитини;

- методика «Запам'ятай малюнки» для визначення обсягу короткочасної зорової пам'яті;

- методики «Оперативна пам'ять» та «10 слів» О. Лурії для оцінки процесів пам'яті;

- методика «Шкала явної тривожності CMAS» в адаптації Г.М. Прихожан, проективна методика «Малюнок сім'ї» (для діагностики дітей);

- опитувальник J. Swanson та опитувальник C. Conners для уточнення характеристик СДУГ у дитини;

- тест Спілбергера-Ханіна для виявлення рівня тривожності; шкала для самооцінки депресії Цунга (Z-SDS) в адаптації Т. Балашової;

- методика Л. Кулікова для оцінки домінуючих психічних станів батьків; «Методика комплексної оцінки проявів стресу» Ю. Щербатих; методика діагностики копінг-механізмів Е.Хейма (E. Heim); методика самооцінки поточних симптомів СДУГ у дорослих ASRS-v1.1 та Вендер Ютська шкала

самооцінки СДУГ у дорослих (Wender Utah Rating Scale) для встановлення можливого СДУГ у батьків; опитувальник «Батьківсько-дитячих відносин» І. Марковської для вивчення характеру взаємодії батьків та дітей.

Наукова новизна дослідження:

1. У дослідженні уточнено уявлення про психологічні труднощі, які переживають батьки дітей із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності, з урахуванням емоційного стану, рівня стресу, відчуття батьківської некомпетентності.
2. Розширено наукові уявлення про особливості психологічної допомоги саме батькам дітей із СДУГ, що не є достатньо представленим у вітчизняній психологічній практиці.
3. Обґрунтовано доцільність застосування комплексного підходу до надання психологічної допомоги батькам — із поєднанням психоосвітньої, консультативної та емоційно-підтримувальної роботи.
4. Розроблено практичні рекомендації щодо організації психологічного супроводу родин, які виховують дітей з СДУГ.

Апробація результатів дослідження. Лукавська О.В. Теоретичні підходи у визначенні феномену синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей та дорослих у психології. *Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин*: Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, 23 квітня 2025 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2025. С. 56–60.

URI: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9172>

Практичне значення дослідження:

1. Результати дослідження можуть бути використані практичними психологами, соціальними педагогами, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів для організації ефективної допомоги батькам дітей із СДУГ.

2. Запропоновані рекомендації сприятимуть зниженню рівня емоційного напруження у батьків, покращенню їх психоемоційного стану та підвищенню ефективності виховання дитини з особливими потребами.

3. Матеріали дослідження можуть бути використані у підготовці програм психопросвітницьких тренінгів, консультацій та занять із батьками.

4. Отримані дані можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень у галузі сімейної психології, нейропсихології та психологічного супроводу в інклюзивному середовищі.

Структура дипломної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 58 найменувань та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної становить 70 сторінки, основний зміст роботи викладено на 66 сторінках.

ВИСНОВКИ

У межах теоретичного аналізу літератури було виявлено, що синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ) є одним із найпоширеніших нейропсихологічних розладів дитячого віку, що має складну етіологію та багатовекторні прояви. Встановлено, що СДУГ значною мірою впливає не лише на навчальну діяльність і соціалізацію дітей, а й викликає виражені психологічні труднощі у їхніх батьків, зокрема підвищену тривожність, стрес і ризик емоційного вигорання.

Проаналізовано основні психологічні труднощі батьків дітей із СДУГ, серед яких найхарактернішими є: високий рівень психоемоційної напруги, труднощі у формуванні ефективних виховних стратегій, напруженість у батьківсько-дитячих стосунках та дефіцит конструктивних копінг-стратегій. Ці труднощі ускладнюють процес виховання і можуть погіршувати перебіг самого розладу у дитини.

Досліджено сучасні підходи до психологічної допомоги батькам дітей із СДУГ та іншими особливими освітніми потребами. Встановлено, що найбільш ефективними є комплексні моделі, які поєднують діагностику, психоедукацію, розвиток навичок емоційної регуляції та підготовку до управління поведінкою дитини. Особливе значення має довготривала підтримка, що забезпечує стабільність позитивних результатів.

Результати емпіричного дослідження підтвердили гіпотезу про наявність у батьків дітей із СДУГ високого рівня стресу (76% учасників), підвищеної тривожності (68%) та депресивних тенденцій (45%). Також зафіксовано переважання неконструктивних копінг-стратегій, що свідчить про необхідність цілеспрямованої психологічної підтримки.

Розроблена структурна модель психологічної допомоги батькам дітей із СДУГ, яка включає діагностичний, освітній, корекційно-розвивальний та підтримувальний блоки, продемонструвала свою ефективність під час

апробації: зниження рівня стресу та тривожності у батьків, підвищення їхньої виховної компетентності та поліпшення взаємин з дітьми.

Запропонована структурна модель психологічної допомоги може бути впроваджена у діяльність освітніх закладів, психологічних центрів і служб підтримки сімей, що виховують дітей із СДУГ. Матеріали дослідження (методичні рекомендації, програма тренінгів) можуть бути використані практичними психологами та педагогами для підвищення ефективності взаємодії з батьками. Результати дослідження сприяють розвитку системи комплексного психосоціального супроводу сімей із дітьми, що мають особливі освітні потреби.

Перспективи подальших досліджень. Доцільним є розширення вибірки для глибшого аналізу гендерних, соціально-економічних та культурних чинників, що впливають на психоемоційний стан батьків. Перспективним напрямком є також розробка диференційованих програм психологічної допомоги з урахуванням типу копінг-стратегій, рівня стресостійкості та особливостей взаємодії в сім'ї. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення довгострокових ефектів застосування розробленої моделі допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейко Б.В. Особливості психокорекції дітей із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності. Львів : Світ, 2019. 198 с.
2. Атаманчук Н.М. Психологічні аспекти взаємодії батьків із дітьми, що мають СДУГ. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2021. 176 с.
3. Бех І.Д. Психологія розвитку дитини: теорія та практика. Київ : Літера ЛТД, 2018. 324 с.
4. Белкіна Г.В. Психологічна допомога сім'ям дітей з СДУГ. Київ : Логос, 2020. 220 с.
5. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словник-довідник з психодіагностики. Київ : Академія, 2018. 352 с.
6. Глебова О.М. Психологічні особливості виховання дітей із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності. Практична психологія та соціальна робота. 2021. № 3. С. 25–30.
7. Гурлєва Т.С. Довіра в опосередкованому спілкуванні: психологічна допомога особистості в кризових умовах [Електронний ресурс]. Актуальні проблеми психології. Т. III : Консультативна психологія і психотерапія. Випуск 14. 2018. С. 191-213. Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/716097/1/Hurlieva_2018_Dovira_v_oposeredkovanomu_u_spilku
8. Гуцало Е. У. Психологічні аспекти корекції СДУГ у дітей. Харків : Видавництво «Основа», 2017. 210 с.
9. Дем'яненко Ю.О. Особливості емоційних станів соціальних працівників у професійній взаємодії. Київ : Психологія, 2019. 184 с.
10. Дзюбко Л.В. Психологічні аспекти корекції та підтримки батьків дітей із СДУГ. Одеса : Астропринт, 2020. 198 с.
11. Дьяченко М.І., Кандибович Л.А. Психологія підлітка з гіперактивністю. Харків : Основа, 2019. 176 с.

- 12.Зав'язкіна Н.В. Психологічні труднощі батьків дітей з СДУГ: підходи до корекції. Київ : Академія, 2018. 214 с.
- 13.Закон України «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу» від 3 липня 2008 року [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0577-08>
- 14.Касьян М.В. Психологія взаємодії батьків і дітей з СДУГ: теоретичні основи та практичні підходи. Чернівці : Букрек, 2021. 236 с.
- 15.Куліков Л.В. Методика діагностики психічних станів особистості. Харків : Мова, 2002. 148 с.
- 16.Лурія О.С. Основи нейропсихології. Київ : Медицина, 2005. 380 с.
- 17.Марценковський І.А. Психологічні особливості дітей з СДУГ та їх корекція в умовах сім'ї. Київ : Наукова думка, 2020. 192 с.
- 18.Мушкевич М.І. Психологія дітей з особливими освітніми потребами: теоретичні засади та методи корекції. Львів : Новий Світ, 2018. 256 с.
- 19.Прихожан Г.М. Тривожність у дітей і підлітків : Діагностика і корекція. Київ : Педагогіка, 2000. 210 с.
- 20.Перепада О.М. Психологічні аспекти роботи з дітьми з СДУГ в умовах спеціалізованих установ. Київ : Психологічна наука, 2020. 210 с.
- 21.Петрюк І.М. Психологія дітей з СДУГ: методи корекції та підтримки. Львів: Видавництво «Світ», 2021. 248 с.
- 22.Психічне здоров'я на перехідному етапі. Результати оцінювання та рекомендації для інтеграції охорони психічного здоров'я в систему первинної медичної допомоги та громадські платформи в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ipz.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/MH-reportfor_INTERNET_All_ua.pdf.
- 23.Родіна Н.В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання : монографія. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2011. 364 с.
- 24.Романчук О. Психологічні аспекти роботи з дітьми з СДУГ у сучасних умовах. Київ : Видавництво «Психологія», 2021. 230 с.

- 25.Сивоглазов В.І., Кожевникова Л.І. Соціальна робота з сім'ями дітей із особливими освітніми потребами. Київ : Університет, 2022. 240 с.
- 26.Синьов В.М. Психологічна допомога дітям з СДУГ: теорія та практика. Харків : Видавництво «Наукова думка», 2020. 264 с.
- 27.Суковський Є. Психологічна підтримка дітей з СДУГ: методи корекції та адаптації. Київ : Видавництво «Психологія», 2021. 220 с.
- 28.Сухіна І.В. Психологічні особливості дітей з СДУГ: теорія, діагностика та корекція. Харків : Видавництво «Освітній простір», 2020. 240 с.
- 29.Титаренко Т.М. Психологічна допомога дітям з СДУГ: методи, підходи та рекомендації. Київ : Видавництво «Наука і освіта», 2021. 200 с.
- 30.Тохтамиш О.М. Психологічна допомога дітям із СДУГ: методи корекції та психологічна підтримка. Одеса : Видавництво «Психологія», 2019. 210 с.
- 31.Федоренко М.В. Психологічна допомога дітям з СДУГ: сучасні методи корекції та підтримки. Київ : Видавництво «Психологія», 2020. 215 с.
- 32.Царькова О.В. Психологічна підтримка батьків дітей з СДУГ: теоретичні та практичні аспекти. Харків : Видавництво «Психологія», 2021. 230 с.
- 33.Циганок О.В. Психологічні особливості корекції поведінки дітей з СДУГ. Київ: Видавництво «Психологія», 2021. 245 с.
- 34.About PCIT. [Electronic resource]. Mode of access: <https://pcit.ucdavis.edu/about-us/>
- 35.Adele D. (2005). Attention-deficit disorder (attentiondeficit/hyperactivity disorder without hyperactivity): A neurobiologically and behaviorally distinct disorder from attention-deficit/hyperactivity disorder (with hyperactivity) //Dev Psychopathol. 17(3): 807–825. [Electronic resource]. Mode of access: DOI: 10.1017/S0954579405050388.
- 36.ADHD: Clinical Practice Guideline for the Diagnosis, Evaluation, and Treatment of Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder in Children and

- Adolescents. (2011). Nov; 128(5): 1007–1022. Doi: 10.1542/peds.2011-2654/
37. American Psychiatric Association (2000). DSM-IV-TR Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, Text Revision. 915p. [Electronic resource]. Mode of access: <https://www.amazon.com/Diagnostic-Statistical-Disorders-Revision-DSM-IV-TR/dp/0890420254>
 38. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM-5). American Psychiatric Publishing, 2013. 991p. [Electronic resource]. Mode of access: <https://www.psychiatry.org/psychiatrists/practice/dsm>
 39. Anastopoulos A.D., Smith T.F. (2011). Self-regulation of Emotion, Functional Impairment, and Comorbidity Among Children with ADHD / Anastopoulos A.D., Smith T.F., Garrett M.E., Morrissey-Kane E. et al. // Journal of Attention Disorders.. V. 15. P. 583–592. <https://doi.org/10.1177/1087054710370567>
 40. Anastopoulos A.D., Guevremont D.C., Shelton T.L. (2002). Parenting stress among families of children with attention deficit hyperactivity disorder. // Journal of Abnormal Child Psychology volume 20, P. 503–520. DOI: 10.1007/BF00916812.
 41. Antrop I., Roeyers H. (2002). Agreement Between Parent and Teacher Ratings of Disruptive Behavior Disorders in Children with Clinically Diagnosed ADHD / I. Antrop, H. Roeyers, J. Oosterlaan, P. Van Oost // J. Psychopath. and Behav. Asses. Vol. 24. № 1. P. 67–73. [Electronic resource]. Mode of access: <https://biblio.ugent.be/publication/159136>.
 42. Antshel K.M., Remer R. Social Skills Training in Children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder: A Randomized Controlled Clinical Trial. Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology. 2003. P. 153-165. DOI: 10.1207/S15374424JCCP3201_14.
 43. Attention Deficit–Hyperactivity Disorder and Month of School. J.L.Enrollmenttimothy, M.D. Barnett, R.Tanner, B.S.Hicks, A. Jena.

- [Electronic resource]. Mode of access: <https://www.nejm.org/doi/10.1056/NEJMoa1806828>.
44. Barkley R.A. Attention-Deficit Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis and Treatment. 4th ed. New York: Guilford Press, 2015. 898 p.
 45. Barkley R. A. (2013). Taking Charge of ADHD, the Complete Authoritative Guide for Parents. The Guilford Press. 363 p.
 46. Barkley R. A. The Important Role of Executive and Self-Regulation in ADHD. Russell A. Barkley Official Site, Authority ADHD, Attention Deficit Hyperactivity Disorder. 2011. [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.russellbarkley.org>.
 47. Barkley R.A. Behavioral Inhibition, Sustained Attention, and Executive Functions: Constructing a Unifying Theory of ADHD // *Psychologic Bulletin*. 2007, Vol. 121, No. 1. P. 65-94. [Electronic resource]. Mode of access: DOI: 10.1037/0033-2909.121.1.65.
 48. Bertin M. Mindful Parenting for ADHD: A Guide to Cultivating Calm, Reducing Stress, and Helping Children Thrive.
 49. Bögels, S. M., Lehtonen, A., & Restifo, K. (2010). Mindful parenting in mental health care. *Mindfulness*, 1, 107–120. <https://doi.org/10.1007/s12671-010-0014-5>.
 50. Bowen R., Chavira D.A. (2008). Nature of Anxiety Comorbid with Attention Deficit Hyperactivity Disorder in Children from a Pediatric Primary / Bowen R., Chavira D.A., Bailey K., Stein M.T., Stein M.B. // *Psychiatry Research*. V. 157. P. 201–209. DOI: 10.1016/j.psychres.2004.12.015.
 51. Brown, K. W., Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 822–848. [Electronic resource]. Mode of access: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.4.822>.

52. Buhrmester D., Camparo L., Christensen A., et al (2002). Mothers and fathers interacting in dyads and triads with normal and hyperactive sons. *Dev Psychol* 28: 500-509. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.28.3.500>.
53. Bailey, J., B. Barton, and A. Vignola (2009). Coping with children with ADHD: Coping styles of mothers with children with ADHD or challenging behaviours. <https://doi.org/10.1080/0300443991480104>.
54. Burns G. L., Patterson D. R. Factor Structure of the Eyberg Child Behavior Inventory: A Parent Rating Scale of Oppositional Defiant Behavior Toward Adults, Inattentive Behavior, and Conduct Problem Behavior (2010). [Electronic resource]. Mode of access: https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP2904_9
55. Burns R.C., Kaufman S.H. (2002). Action, Styles, And Symbols In Kinetic Family Drawings (K-F-D). New York. Taylor & Francis Group, LLC. 320 p.
56. DuPaul G.J., Stoner G. ADHD in the Schools: Assessment and Intervention Strategies. 3rd ed. New York: Guilford Press, 2014. 356 p.
57. Johnston C., Mash E.J. Families of Children with Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: Review and Recommendations for Future Research. // *Clinical Child and Family Psychology Review*. 2016. Vol. 14(3). P. 293–316.
58. Wehmeier P.M., Schacht A., Barkley R.A. Social and Emotional Impairment in Children and Adolescents with ADHD and the Impact on Quality of Life. *Journal of Adolescent Health*. 2010. Vol. 46(3). P. 209–217.